

nekülöben – nem poggyász nélkül! – Róma felé vette útját, s ott is maradt 1960-ban bekövetkezett haláláig.

Nem sokkal később, 1930. március elején valamennyi napilapban megjelent egy rendőri hír. Eszerint egy magát rendőrkapitánynak álcázó, egyenruhás szélhámos lopott kincsek keresésére hivatkozva rendkívül értékes bizsukat „kobzott el” egy római ékszerésztől. „Az ellopott ékszerek között több afgán koronaékszer van, amelyeket Amanullah király adott el Rómába érkezése után, hogy készpénzhez jusson. Az afgán koronaékszerek csoda szép arany karkötőkből, gyémánt fülbevalókból és ritka gyöngyökből állnak.” Az ékszerek további sorsáról nem szól a fáma. Emléküket ma már csak Illyés gunyoros verse őrzi.

Hargitai Miklós

Kösz, jól

94

Miközben Magyarország leszakadóban van (még régiós összevetésben is), a spanyolok évről évre egy kicsit mindig jobban élnek. A gazdasági növekedés esztendőik óta a legnagyobbak között van az EU-ban, most 2,6 százalékra várják. Az infláció ellenben rekordalacsony, jelenleg 1,9 százalék. A munkanélküliség magas ugyan, de évek óta trendszerűen csökken. Folyamatosan mérséklődik az államadósság. Baloldali kormány van, amely kisebbségben kormányoz – ezek szerint mégsem a (szélső)jobboldali hegemonia egy ország versenyképességének záloga, ahogyan a magyar kormánykommunikáció állítja. A kormányfő környezetével kapcsolatban komoly korrupciós vádak merültek fel – nahát! –, a kormánypárt egyik gyanúba keveredett vezetőjét már letartóztatták, és a kormányfő feleségének érintettségét is érdemben vizsgálják. Nálunk mindkettő elképzelhetetlen lenne, legalább is 2026 áprilisa előtt.

Ha megkérdezi valaki, hogy mi most a helyzet Spanyolországban, dióhéjban ennyit lehet válaszolni neki. Meg azt, hogy a klíma forrósodik, de az idei nyár egy kicsivel hűvösebb (a tenger viszont inkább melegebb) volt a szokásosnál. A tengervíz évek óta melegszik, különösen a partok környékén, ami új fajok megjelenését hozta: a szezonban többek között a portugál gálya és a tengeri fecske is felbukkant, mindkettő rendkívül mérgező.¹ A meglepően csapadékos őszt és tavaszt drasztikusan csapadékhiányos nyár követte. A délspanyol táj, beleértve Andalúziát is, a sivatagi-félsivatagi övezet felé tart, amihez földrajzilag el se kell mozdulni, megoldja helyben a klímaváltozás. A hóhullámok a szokásosnál korábban, rendszerint már májusban megérkeznek, és még szeptemberben is jelentkezhetnek. Az átlagos csapadékmennyiség csökken, a tűzveszély nő. 2025-ben már augusztusig közel tízszer (!) akkora terület égett le, mint tavaly egész évben (380 ezer vs. 42

¹ A portugál gálya egy medúza, a tengeri fecske pedig egy vízben élő házatlan csigaféle. – H. M.

ezer hektár). A tendencia nem ennyire riasztó, de a trendvonal elég egyértelmű, még ha vannak is benne jelentős hullámzások.

A gazdaság viszont jól áll, ami nem is Magyarországgal, hanem a szomszédos Franciaországgal összehasonlítva a legérdekesebb. A politika instabilitása, illetve billenékenysége a franciáknál is ugyanúgy adott, mint a spanyoloknál, gyakoriak a kormányváltások, tapintható az etnikai feszültség. A francia gazdaság nagyjából a magyar mutatókkal üzemel (mármint ami a növekedést/stagnálást illeti, mert különben összehasonlíthatatlanul erősebb: a franciák sokkal magasabb szinten járnak egy helyben). A francia államadósság valamivel nagyobb, a munkanélküliség jóval kisebb, mint a spanyoloké. Spanyolországban baloldali kormány van – és visz jobboldali színezetű gazdaságpolitikát –, az aktuális francia hatalom viszont inkább középjobb színezetű, miközben a rendszer összességében inkább balra húz. A francia munkaerőpiac sokkal védettebb a belül lévők számára, a munkajogok sokkal fejlettebbek. Több a szabadság és a juttatás, magasabb a bér, nehezebb az elbocsátás, erősebbek a szakszervezetek – ehhez képest Spanyolországban szinte vadkapitalizmus van. A spanyoloknál kifejezetten gyakori a végkielégítés nélküli elköszönés, a leépítést különösebben indokolni sem kell, és aki nem járatos a jog labirintusaiban, az könnyen hoppon marad, ami Franciaországban főállású munkaviszony esetében szinte elképzelhetetlen.

A magyarázat valószínűleg mégsem ott van, hogy Franciaország túlságosan munkásbarát, és emiatt elveszíti a versenyképességét. Nézzük meg közelebbről a gazdaság egy másik, szintén alapvető aspektusát, az energiaellátást is. A francia energiarendszer kifejezetten hasonlít a magyarra (meg főleg arra, amit Orbánék a paksi bővítéssel szánnak nekünk): náluk a legmagasabb az atomenergia aránya Európában, ami mellett a viszonylag fejlett és gyorsan fejlődő zöldenergia-szektornak csak kiegészítő szerep jut. Ha ez lenne a mindent vivő gazdasági sikerrecept, akkor a franciáknak száguldaniuk kellene, meg persze a magyar gazdaságnak is. A spanyoloknál is vannak atomerőművek, de a részesedésük csökken, a zöldenergiáé viszont nő, és már ma is háromszor akkora, mint az atomé. Bizonyos, hogy ez is belejátszik az eredményeikbe, mert a fajlagos, vagyis az egységnyi termelőkapacitásra vetített beruházási költség a megújulók esetében ma már jóval alacsonyabb, mint az atomnál (a működési költség meg pláne, a napelemek és a szélerőművek esetében majdnem nulla). Nem véletlen, hogy az elmúlt évtizedekben tisztán piaci alapon egyetlen atomerőmű sem épült sem Európában, sem máshol a világon – itt jegyeznénk meg, hogy Paks 2. teljes egészében állami támogatásból épülne, ha épülne; az Európai Bíróság minapi ítélete viszont éppen az állami támogatás jogalapját szüntette meg. Egyszóval Spanyolország egyértelműen költségelőnyben van az energia terén, pedig a spanyol vidék – és különösen a háztartások – napenergiára kapcsolása még csak éppen hogy elindult. Nyilván számít az is, hogy Spanyolország nagy részén télen sem kell fűteni, ami nemcsak az energiahasználatot szorítja lejjebb, hanem az építési költségeket is – hőszigetelésre például nem nagyon költenek.

Fontos még, hogy a spanyoloknál évek óta az európai átlagnál gyorsabban nő a munkatermelékenység. És van még valami, amit nehéz elfogadni, de a tények eléggé mellette szólnak: Spanyolországba a szociális juttatások miatt nem igazán éri meg bevándorolni, ezért akik jönnek – márpedig elég sokan jönnek –, azok döntően dolgozni szeretnének. Ez fenntart egy állandó, erős nyomást a munkaerőpiacon és a béreken, egy kicsit hasonlóan az USA-hoz, a termelékenységre viszont kifejezetten pozitív hatással van. Jellemző példa, hogy a spanyolokhoz az Ukrajnából elmenekülők közül – személyes tapasztalatunk is ez – nem azok migráltak, akiknek az a stratégiájuk, hogy segélyeken kihúzzák az időt a háború végéig, hanem a programozók, az orvosok, a mérnökök stb. – a háztömb, ahol mi is lakást bérelünk, tele van velük, ahogyan az egész környék is. Szintén jellemző, hogy a románokat szorgos, becsületes népek látják, akiknek nemrég az állampolgárrá válását is megkönnyítették, nem véletlenül: az egész Európát ellátó huelvai epertermesztés meg a spanyol primóráru-előállítás gyakorlatilag a román vendégmunkásokra épül.

Nehéz a versengő ideológiák között igazságot tenni, és nem is lehet – különösen úgy, hogy tiszta modellek nem igazán léteznek. Spanyolországban a rideg és sokszor kegyetlennek tűnő munkaerőpiac kifejezetten erős humán szférával (az átlagos fejlettségi színvonalukhoz képest kimagasló oktatással, egészségüggyel, idősellátással) párosul, ami nyilvánvalóan baloldali hatás, illetve örökség – és persze arra is rámutat, hogy nem a humán szektor leépítése tesz versenyképpé egy országot. A spanyol oktatási rendszer egyszerre befogadó és versenyelvű, de nem annyira a gyerekek, mint inkább a pedagógusok versengenek benne (a jól megfizetett állandó státuszokért). És a spanyolok nagyon védik a munkahelyeiket – a gazdaság számos ágazatába alig-alig lehet külföldiként bejutni; az állami oktatásba egyenesen elképzelhetetlen. Spanyolnyelv-tudás nélkül szintén nem nagyon lehet boldogulni – ez is az egyik oka a románok spanyolországi sikereinek: könnyen tanulják a szintén a latin nyelvek családjába tartozó spanyolt.

A munkapiac extrém védelme amúgy a franciákra is jellemző, de valahogy kevésbé rugalmasan csinálják: ott sem lazítanak, ahol kézzelfogható munkaerőhiány van (nem is nagyon tudnának, mert a szabályozók és a szakszervezetek nem engedik). A következmény mindenesetre egy paradoxon: a munkaerő-többlettel jellemezhető spanyol gazdaság sokkal tempósabb fejlődést mutat, mint a munkaerő-hiányos francia, miközben a bevándorlás Spanyolországot erőteljesebben érinti: 2023-ban nagyjából 600 ezer migránst fogadott, míg a franciák „csak” 350 ezret.

Mikor mindezt papírra (wordbe) írjuk, Franciaország épp lángba borul. Előfordulnak komolyabb demonstrációk Spanyolországban is, de Andalúzia meg a szomszédos Extremadura ebből a szempontból kivétel. Nem pontosan értjük, hogy miért, mert bár szeparatizmus nincs – az andalúzok sokkal kevésbé önállóságpártiak, mint a baszkok vagy a katalánok –, kisebbség van bőven (marokkóiak, románok stb.). Itt nincs forradalmi hangulat, nagyjából az a konszenzus, hogy lehetne másképp is, de az valószínűleg rosszabb lenne. Hogy ezt mi különbözteti meg attól, amivel mondjuk Magyarországon a Fidesz kampányol? Leginkább az, hogy többé-kevésbé jól mennek a dolgok, nincs ko-

moly ok változtatni rajta. Andalúzia az összes problémájával együtt is vonzó, a magyarok számára is; saját becsléseink szerint havonta átlagosan száz honfitársunkkal gyarapszik az andalúziai magyar kolónia. Rengetegen érkeznek, és kevesen távoznak csalódottan, még úgy is, hogy kezdőtőke és a már említett nyelvismeret híján majdnem reménytelen tartósan gyökeret verni. Sokan még azt is vállalják, hogy évekig rendezetlen lakásviszonyok között, féllégális vagy feketemunkákból, netán az otthoni tartalékaikból élnek, mert a közeg beszippant és fogva tart: nehéz szabadulni tőle, főleg akkor, ha az érintettek nem is annyira erőltetik.

Kiss Judit Ágnes

AI-baj

Jogosan nevezhetjük a 2020-as évtizedet a mesterséges intelligencia éveinek. Szinte nincs olyan beszélgetés, hogy ne kerülne szóba, hogy a téma kapcsán ne izzanának fel az indulatok (bár van ma olyan téma Magyarországon, amely kapcsán nem ez történik?). Mostanra szinte mindenki használja, akár tud róla, akár nem. Legyen egy weboldal virtuális asszisztense, a netes keresésre kiadott találat vagy egy konkrét applikáció, amivel (akivel?) kommunikálunk. Viszont kevesen élnek vele tudatosan. Hogy is lehetne, ha egyszer fogalmunk sincs róla, hogyan működik?

Emlékszem, néhány éve mennyire röhögtünk rajta, amikor az *Anyám tyúkját* írtattuk le vele, és rettentő nagy ökörségeket talált ki: „Van kendnek gyereke, azért nem alszik éjjelente?” – idézte az általa rögtönzött Petőfi-verset. Egy diákom Szabó T. Annától kért tőle szöveget – kapott is, hát abban sem volt köszönet, bánom, hogy nem mentettem el, hogy derűtséget szerezzek vele az állítólagos szerzőnek. (A lelkes diák azóta beszerzett egy valódi könyvet megbízhatóan autentikus alkotásokkal.) Ezt a „hallucinálást” állítólag mostanra tudták kiküszöbölni a fejlesztők.

Minden tanár arról beszél a felső tagozattól felfelé, hogy a házi feladatoktól a szakdolgozatokig az átolvasás-javítás komoly része a mesterséges intelligencia által írtak kiszűrése. Kutatások születnek arról, mennyit hanyatlik az agyi tevékenység – a természetes intelligencia –, ha valaki minden kérdésre azonnal az MI-től vár választ, nem pedig a saját gondolatai összeszedése után kér segítséget. Sokan rettegnek attól, hogy elveszi a munkájukat, míg mások legyintenek, és a ludditákat emlegetik.

Emlékszem az első, egyszerű, Google-játékra, bármilyen dallamot írt be az ember, a mesterséges intelligencia azonnal harmonizálta Bach stílusában. Napokig nem tudtam elszakadni tőle, és közben a sírás határán voltam, hány évig tanultam én zeneelméletet, és képtelen vagyok megtenni, amit a gép, amelyen néhány óra alatt átfuttattak pár száz Bach-művet. Ma már lenyűgözően, bármilyen stílusban ír zenét, ha megfelelő a promptolás (azaz megfelelő mennyi-